

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
МОЗИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.П. ШАМЯКІНА
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
«СТАРОФЛОТСЬКІ КАЗАРМИ»**

АРКАСІВСЬКІ ЧИТАННЯ:

ГУМАНІТАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЄВРОПІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ НАУКИ

**МАТЕРІАЛИ
Х МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

1-2 червня 2020 р.

**Миколаїв
МНУ імені В.О. Сухомлинського
2020**

УДК 902 : 908 : 929 : 93/94 : 327

ББК 63

А 82

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (протокол № 4 від 19 червня 2020 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГАВРИЛЮК Н.О. (доктор історичних наук, старший науковий співробітник), ГОСПОДАРЕНКО О.В. (кандидат історичних наук, доцент), КУЗОВКОВ В.В. (кандидат історичних наук), СМІРНОВ І.О. (кандидат історичних наук, доцент), СІНІКА В.С. (кандидат історичних наук), ТРИГУБ О.П. (доктор історичних наук, професор), ЧЕРНЯВСЬКИЙ В.В. (кандидат історичних наук)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ТОДОРОВ І.Я. (доктор історичних наук, професор)

СТЕПАНЧУК Ю.С. (доктор історичних наук, професор)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ВИПУСК: ГОСПОДАРЕНКО О.В.

А-82 Аркасівські читання: гуманітарні дослідження в Європі на сучасному етапі розвитку науки. Матеріали X Міжнародної наукової конференції (1-2 червня 2020 р.). – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2020. – 144 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей і повідомлень учасників X Міжнародної науково-практичної конференції «Аркасівські читання: гуманітарні дослідження в Європі на сучасному етапі розвитку науки».

Публікації присвячені актуальним питанням археології, історії, історії міжнародних відносин, етнології, історіографії та краєзнавства

Для археологів, істориків, краєзнавців, вчителів історії та учнів ЗОШ, викладачів і студентів ВНЗ, а також для тих, хто цікавиться історією.

Матеріали подаються мовою оригіналу. Відповідальність за подану інформацію несуть автори.

УДК 902 : 908 : 929 : 93/94 : 327

ББК 63

© МНУ імені В.О. Сухомлинського

© Автори статей

З М І С Т

АРХЕОЛОГІЯ

Бондаренко Д., Смирнов О. <i>Проблема інтерпретації античної пам'ятки Бондаревські джерела</i>	7
Горбенко К., Жирок Ю. <i>Залишки будівельних об'єктів «цитаделі» городища Дикий Сад</i>	10
Гребенников В. <i>І.М. Шарафутдінова на Миколаївщині</i>	17
Ласінська М. <i>Дослідження археологічних пам'яток доби енеоліту-бронзи у регіоні Нижнього Побужжя у XIX-XX столітті: історія та історіографія</i>	19
Смирнов Л., Апунович О. <i>Археологічні дослідження лабораторії археології та етнології МНУ імені В.О. Сухомлинського у 2019 році</i>	23

ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Барсук А. <i>“История русов” – аўтэнтычны наратыў ці гістарычны міф?</i>	29
Белінська Т. <i>Практика реалізації публічної дипломатії королівства Норвегія в країнах Азії та Африки у XXI ст.</i>	32
Bondarenko D. <i>The Result of the First World War in Central and Eastern Europe: the Brest-Litovsk, Bucharest, and Trianon Peace Treaties. A Comparative Analysis</i>	35
Бойко Я., Данилова Н. <i>Разделение труда и структура занятости у восточных славян центральных губерний Северного Причерноморья на рубеже XIX-XX вв.</i>	37
Бойко Я. <i>Заселение Крыма и Северной Таврии (конец XVIII – первая половина XX вв.)</i>	52
Вовчук Л. <i>Японське консульство в Одесі у міжвоєнний період</i>	68
Жириков К. <i>Методологічні засади дослідження «епохи вікінгів» в історіографії XX століття</i>	71
Жуковська К. <i>Енергетична криза у Венесуелі як дестабілізуючий чинник для міжамериканської системи</i>	73
Іванова Т. <i>Радянсько-афганський конфлікт – остання воєнно-політична акція для СРСР за рубежом</i>	76

Кузовков В.	
<i>Походи русів на Каспій і Хазарський каганат у другій половині IX – другій третині X ст.</i>	79
Маринченко Г.	
<i>Стан освіти України в повоєнний період: дослідження сучасних вітчизняних науковців</i>	82
Мачай О.	
<i>Встановлення монгольської влади на теренах Південного Кавказу (1220-1265 рр.)</i>	84
Мезга Н.	
<i>Политика Польши в связи с советским дипломатическим «мирным наступлением» зимой – весной 1920 г.</i>	86
Мирун В.	
<i>Литовсько-Ординські відносини за князя Ягайла</i>	90
Мустіпан В.	
<i>Передумови формування близькосхідної політики Ізраїлю</i>	92
Nefyodov D.	
<i>1965 Economic reform in the USSR summed up by western scientists</i>	94
Рижева Н.	
<i>Значення культурних традицій у формуванні світоглядних уявлень (історико-науковий аспект)</i>	96
Семергей Н.	
<i>Розвиток української ідентичності у другій половині XIX – на початку XX століття: історіографічні акценти</i>	99
Федоренко М.	
<i>Особливості соціально-політичного руху Білорусі в другій половині XIX – початку XX століття</i>	101
Христордова Ю.	
<i>Участь Єгипту в миротворчих операціях ООН на Африканському континенті</i>	105
Хрящевська Л.	
<i>Аналіз міграційних процесів у контексті соціально-економічного розвитку України в кінці XX – на початку XXI ст.</i>	107
Якубова Т.	
<i>Провенієнції, як джерелознавчий матеріал у вивченні та дослідженні приватних бібліотек (за матеріалами відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ)</i>	111

КРАЄЗНАВСТВО

Бобіна О.	
<i>«Комунізація» і декомунізація Миколаєва: основні етапи та підсумки топонімічної історії (до п'ятиріччя «стрімкої» декомунізації 2015-2016 рр.)</i>	115
Господаренко О.	
<i>Міський простір і формування історичної пам'яті (на прикладі м. Миколаєва)</i>	118

Коваль Г.	
<i>Проблема вывоза нечистот и процесс ее решение николаевской городской управой в 1915 году</i>	119
Hubený D.	
<i>Podkarpatoruský klub v Londýně</i>	122
Друзенюк О., Лебедев А.	
<i>Старообрядницькі священники Гомельщини у середині 1940-1960-х років</i>	126
Майба І.	
<i>Походження прізвищ краю (Збаразький район)</i>	129
Михайлуца М., Тригуб О.	
<i>Православна церква в Одесі на початку 1920-х років</i>	133
Савчук Т.	
<i>Громадськість Молочанська на захисті родини священника М. П. Секиринського (мікроісторичне дослідження)</i>	136
Цубенко В.	
<i>З історії церкви Всіх Святих Першого (старого) Одеського кладовища</i>	139

АРХЕОЛОГІЯ

АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Людмила Хрящевська

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
Україна, 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
e-mail: Ludahryashev30@gmail.com

Міграційні процеси завжди відігравали визначну роль у демографічному розвитку України.

З початку періоду незалежності постійні внутрішні міграції в нашій країні в основному відбувалися між містами. У середині 1990-х рр. ця загальна тенденція дещо порушилася через невизначеність з умовами проживання у містах періоду

економічної кризи, проте пізніше вона відновилася. Незначні міжобласні потоки мігрантів переважно спрямовуються із західного регіону до східних і південних областей. Частина з них у минулому становили організовані мігранти, переселення яких стимулювала держава.

Найбільше додатне сальдо міжрегіональних міграцій у кінці XX – на початку XXI ст. було характерне для Києва. Маятникові міграції, як правило, здійснюються у великі міста з сіл і малих міст.

Причини постійних і маятникових міграцій, в основному, економічні та навчальні, що спричиняли соціальну мобільність. Передусім, люди їхали у пошуках роботи, кращих умов життя. Тоталітарна держава цілеспрямовано недооцінювала сільськогосподарську працю, залишала селян безправними заручниками колгоспної системи. Тоді як у місті дешево можна було купувати продукти харчування, вироблені селянами, а також отримувати безкоштовно житло, більшу зарплату й інше.

Еміграція з українських земель має давню історію. Частково інтенсивні потоки емігрантів пов'язані з поразками у визвольних змаганнях народу за свою державність або з примусовими виселеннями, що здійснювали колонізатори.

Чисельна добровільна еміграція з економічних мотивів відбувалася із західних районів України наприкінці XIX – на початку XX ст. до Канади та США, а із східних – до Сибіру і на Далекий Схід Росії.

Три наступні хвилі еміграції мали переважно політичний характер. Вони пройшли після знищення більшовицьким режимом УНР, встановлення радянської влади у Західній Україні, а також знищення Української повстанської армії (кінець 40-х – початок 50-х років XX ст.).

Четверта (значно менша за розміром) хвиля стосується виселення так званих дисидентів (людей, що відкрито виступали проти комуністичного режиму у 1960-70-і роки).

Окрім того з середини 50-х і до 80-х років XX ст. значна еміграція відбувалася з економічних мотивів. Тисячі молодих людей їхали на освоєння цілинних земель у Казахстан, на спорудження новобудов у Сибір і на Урал.

Спостерігалася етнічна еміграція єврейського населення. У середині 1990-х років зросла еміграція з України до Росії та західних країн. У результаті еміграційних процесів сформувалася українська діаспора, яку умовно поділяють на західну та східну.

Східною діаспорою називають українське населення колишніх республік СРСР. Загальна чисельність їх тут перед розпадом СРСР становила близько 7 млн. осіб. З них майже 4,3 млн. проживали у Росії (найбільше на Кубані, в Сибіру, Далекому Сході, Москві). Близько 900 тис. становило українське населення в Казахстані, 600 тис. – у Молдові.

Після проголошення незалежності частина цих людей повернулася до України. У нових геополітичних обставинах початку 1990-х років обсяги міграцій істотно зросли. Україна, яка по-суті знаходиться у центрі міграційних переміщень зі Сходу на Захід, стала відігравати роль транзитної зони на шляху до країн Західної Європи.

У першому десятилітті XXI ст. після вжиття Державною прикордонною службою України заходів щодо протидії нелегальній міграції роль України як країни транзиту значно зменшилася. Тенденції міграційних процесів в Україні формують-

ся під впливом соціально-економічних обставин. 2013-2016 рр. були дуже складними для української економіки. Відбулося зниження ВВП, промислового виробництва, за винятком деяких галузей. Найбільший спад демонструють машинобудівна та металургійна галузі.

Скорочення прямих іноземних інвестицій, нестабільний зовнішній попит, істотне зниження капітальних інвестицій дозволять у найближчі роки розраховувати лише на внутрішній попит, потенціал якого, у порівнянні з попередніми роками, набагато слабкіший.

Несприятливі умови ведення бізнесу та низька платоспроможність населення ведуть до скорочення числа західних компаній на ринку і нереалізації інвестиційного потенціалу в Україні. Баланс поточного рахунку стабільно перебуває у негативній зоні. Загальний внутрішній і зовнішній державний борг України зберігає тенденцію до збільшення. Потреба економіки України у зовнішньому фінансуванні залишається на високому рівні.

Розглянемо динаміку загальної чисельності населення в Україні за статтю за 1990-2015 рр., яка має тенденцію до спадання.

Прогнозні розрахунки динаміки змін у чисельності населення, річних темпів природного приросту на 1000 осіб і показника чистої міграції на 1000 осіб для України були здійснені міжнародними експертами Світового Банку.

Експерти стверджують, що до 2050 р. очікується скорочення населення України майже на 10 млн. осіб. В Україні показник чистої міграції, як очікується, буде від'ємним. В Україні очікується стабільне зменшення чисельності представників вікової групи від 15 до 64 років. Результати демографічного прогнозу, розробленого фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень, також показують, що в Україні спостерігатиметься постійний демографічний спад. Тому питання ефективної міграційної політики, за рахунок якої можна б було компенсувати даний негативний аспект, на сьогодні є досить актуальне для України. У період між 1991 і 2012 роками загальна чисельність населення скоротилася більш ніж на 7 млн. осіб внаслідок різкого зниження народжуваності та негативного сальдо міграції. У дослідженні стверджується, що дана тенденція зберігатиметься, а загальна чисельність населення скоротиться ще на 10 млн. до 2050 р. Крім того, до 2050 р., за прогнозами, майже половина населення матиме вік понад 45 років. Частка осіб віком 60 років і більше збільшиться до 2050 р. в 1,5 рази, а осіб віком 80 років і більше за цей же період збільшиться у 3,4 рази.

Відповіддю на негативні тенденції економічного розвитку стало становлення та функціонування масштабних потоків зовнішньої трудової міграції. Цей процес в існуючих реаліях має більше позитивних наслідків для України, ніж негативних, і є свого роду запобіжником досягнення надмірної регіональної міграційної асиметрії в країні.

Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні за фінансової підтримки уряду Канади реалізувало проект «Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції та грошових переказів в Україні» (2016 рік), в якому представлені аналітичні дані, що отримані у результаті проведення комплексного опитування українських трудових мігрантів і домогосподарств в Україні у 2014-2015 рр. Зупинимось детальніше на аналізі результатів цього дослідження трудової міграції. Основна мета проекту полягала у сприянні уряду України в розробленні політики, яка б ефективно використовувала зв'язок між міграцією та розвитком. Да-

ний проект акцентує увагу на тому, що не тільки фінансові потоки від трудових мігрантів до їхніх громад на батьківщині лежать в основі зв'язку між міграцією та розвитком, а й весь комплекс фінансового, людського та соціального міграційного капіталу має реальний потенціал суттєво вплинути на економічний і соціальний розвиток України.

Обсяг міжнародної трудової міграції в Україні на 2015 р. становив за результатами дослідження МОМ 688000 осіб, у т.ч. 423800 довгострокових (міграція не менше 1 року) і 264400 короткострокових трудових мігрантів. Окрім того, близько 310000 осіб висловили намір мігрувати у найближчі 12 місяців, що становить близько 45% від поточного обсягу.

В Україні внутрішня мобільність населення вдвічі більша, ніж кількість зовнішніх трудових мігрантів (1643000 осіб). Загальний обсяг внутрішньої міграції у 2014 р. становив 9% від економічно активного населення в Україні. Річні темпи внутрішньої мобільності у 2015-2016 рр. зросли приблизно на 50%. Обсяги міграцій за даними цього обстеження є меншими, порівняно з даними опитування Держстату та ІДСД ім. М.В.Птухи НАНУ, вочевидь це пов'язано зі зменшенням рівня відвертості респондентів у кризових умовах. Якщо проаналізувати мету перебування за кордоном мігрантів з України у 2014-2015 рр., то робота обумовлює поїздки 87,9% мігрантів, навчання 5,3%, возз'єднання родини (3,8%). Найменший відсоток припадає на вимушену міграцію (0,5%).

Довгострокові міграційні потоки спрямовані на чотири основні напрями, такі як Польща, Російська Федерація, Чехія та Італія.

Українські трудові мігранти, які вибирають Польщу, роблять це, у першу чергу, через великі ринки праці у цій країні, відносну свободу пересування, низьку загальну вартість міграції, існування у цій країні мережі трудових мігрантів, друзів і родичів, а також через соціально-культурну близькість. У період з 2000 по 2009 рр. відбувалося помітне зростання кількості українських трудових мігрантів до країн ЄС, від близько 59% до 86% всіх трудових мігрантів. З 2010 р. ця тенденція частково змінилася у протилежному напрямку, а у період з 2017-2020 рр. знов зростає.

Приблизно 28000 українських громадян отримують освіту за кордоном. Міжнародні студенти, так само як трудові мігранти, демонструють відсутність гендерного балансу, а саме, кількість чоловіків переважає кількість жінок у співвідношенні 2 до 1. З погляду регіонального розподілу, на відміну від тенденцій трудової міграції, міжнародні студенти більш рівномірно розподілені між п'ятьма регіонами України. Тим не менше, західний регіон продовжує переважати за кількістю студентів, а саме 35% усіх студентів походять з цього регіону. Три чверті цієї категорії – у віці 18-29 років, і решта 21% – у віці від 30 до 44 років. Такий розподіл можна пояснити тим, що українці виїжджають за кордон для отримання університетських і наукових ступенів, або з метою підвищення своєї кваліфікації.

Загальні тенденції міграційних процесів в Україні є такими: більший обсяг довгострокової трудової міграції до США й Канади, а також збільшення короткострокової трудової міграції до регіону ЄС і зниження до країн СНД; більше жінок братимуть участь у довгостроковій і короткостроковій трудовій міграції; набагато вищий рівень участі молодих людей (віком 18-29 років) у внутрішній і міжнародній міграції; більші зовнішні довгострокові й короткострокові потоки трудової міграції з міських районів, особливо з великих міст; збільшення кількості жителів з

північної, східної й центральної України, які будуть готові брати участь у довгостроковій трудовій міграції. Повернення на постійне проживання до України після тривалої трудової міграції – це поточна тенденція, яка показує ознаки зростання. Сектори зайнятості загалом схожі для короткострокових і довгострокових мігрантів України. Основними галузями зайнятості є будівництво, промисловість, ресторанно-готельний бізнес, домашній догляд і сільське господарство. Останні три сектори популярніші у країнах ЄС, тоді як торгівля й транспорт популярніші в країнах СНД. Між чоловіками й жінками існує чіткий поділ праці. Чоловіки в основному зайняті на будівництві, виробництві і в галузі транспорту, тоді як жінки зайняті в основному в догляді на дому й у готельно-ресторанному бізнесі.

Прогнозований дохід є важливим чинником у виборі країни призначення. Особистий щомісячний дохід у довгострокового трудового мігранта в середньому в чотири рази вищий, ніж середній дохід мешканців України.

Різниця у заробітній платі залишається основним фактором, який підштовхує українців до міграції. Це вимагає від українського уряду проведення економічних і соціальних реформ, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку в країні. Тим не менш, міграційні потоки можуть зрости, якщо напружені політичні відносини з Росією ще більше загострюватимуться і перейде на інші регіони країни. У такому випадку можна очікувати на зростання кількості осіб, які прохатимуть притулку за кордоном. Тим не менше, країни ЄС залишатимуться основними країнами призначення для українських мігрантів.

Наукове видання

**Аркасівські читання:
гуманітарні дослідження в Європі
на сучасному етапі розвитку науки**

Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції

Миколаїв
1-2 червня 2020 р.

Здано до набору 22.05.2020 р. Підписано до друку 25.05.2020 р. Папір офсетний. Формат 70x108¹/₁₆. Гарнітура «Cambria». Друк лазерний. Ум.-друк. арк. 11,15. Наклад 100 прим.

Віддруковано з готового оригінал-макету
на власному обладнанні Науково-дослідницького центру
"Лукомор'є" «Державного підприємства «Науково-дослідний центр
"Охоронна археологічна служба України"»
Інституту археології НАН України